

Мр Зорица МРВАЉЕВИЋ

ОДИЈЕВАЊЕ У КУЧИМА НЕКАД И САД

Као пресудне за највеће промјене у ношњи, коју су носили Црногорци у Кучима, истичемо ослободилачке ратове седамдесетих година XIX вијека, послје којих су Кучи званично припојени Црној Гори. До тих ратова Црногорци су носили разноврсну ношњу, са већим примјесима албанских елеманата, а од тих година све више су преовладала два основна типа црногорске ношње, свечана или свитна или сукнена ношња. Како истиче С. Дучић „становништво је имало ношњу особитога кроја и веза”. Чак и капа, као истакнуто национално обиљежје, до поменутих ратова је била разноврсна и подложна разним промјенама, што је увелико било условљено историјским приликама. Дучић тврди да су и Црногорци у Кучима носили бијеле капе од пустине, какве се и сада код Албанаца могу видјети. Осим пустене капе често покривало главе код мушкараца све три вјероисповијести били су фесови са китом, испод којих се носила платнена везена капа звана „ћулаф”, која се најдуже задржала код муслимана. Позната црногорска капа са црном деравијом и црвеним тепелуком, украшена златовезним симболима, у масовној је употреби била од седамдесетих година XIX вијека. Иако је то типична црногорска капа, дешавало се да су је и Албанци носили, нарочито на скуповима, исказујући тако пријатељство и поштовање према саплеменицима друге вјероисповијести. Иначе њихове карактеристичне капе су били бијели фесови без ките. Ношење перчина, који се подвизао испод капе, било је познато и код Црногораца и код Албанаца.

Једна од особености одијевања у Кучима до ослободилачких ратова јесте и та да су се црни вунени џамадани са бијелим рукавима и бијели џамадани украшени црним ширитима носили при тијелу, тј. без кошуље. Ношење џамадана без кошуље било је познато у Кучима до половине XX вијека, осим као традиција, вјероватно и као посљедица материјалних могућности. Као обавезан дио одјеће кошуља се почела носити у исто вријеме и код албанског народа. Слично Албанцима и Црногорци су носили бијеле гаће украшене црним гајтанима. Карактеристичан појас старе ношње је био од црвеног сукна домаће израде. Иначе, мушкарци у Кучима, све

три вјероисповијести, опасивали су се тзв. ремицима, који су се најдуже задржали у употреби код Албанаца католика. Обавезан дио старе ношње су биле и докољенице од сукна, које су причвршћиване узицама или подвезама, тканим у неколико боја. Преко шарених чарапа ношене су назубице, које су покривале стопало до средине риса, а од обуће највише су ношени опанци од говеђе или свињске коже. За разлику од староцрногорских крајева и једног дијела Брда, гдје је струка као обавезан одјевни предмет правоугаоног облика и тамне боје, украшена дискретним мећицама (бојеним орнаментима изведеним у ткању), и дугим тамним ресама, струка у Кучима, тзв. валеница, била је од бијеле вуне са дугим црним ресама и капуљачом. Овакав тип струке до скоро је био у употреби код албанских пастира. Осим струке, у Кучима је, као и у Старој Црној Гори и Брдима, била позната још једна врста огртача, тзв. талаган, направљен од грубог сукна, обично бијеле боје, са рукавима и капуљачом. Међутим, због велике тежине чак је и зими ријетко ношен. Неизоставан дио мушке ношње, у свим историјским периодима, било је оружје, које се запасивало за појас, и ријетко се кад, чак и у кући, скидало.

Интересантно је примјетити да су до седамдесетих година XIX вијека мање изражене разлике код мушке црногорске и албанске ношње, него код ношње коју су носиле удате жене и дјевојке све три вјероисповијести.

За разлику од мушке ношње, која је првенствено била прилагођена практичним потребама, без много украса и једноставног кроја, стара женска ношња код оба народа је била веома маштовита и богато украшена. Најљепшим хаљетком сматран је бијели сукнени зубун, на којем се, кроз везене и аплициране мотиве и разнобојне кићанке, материјализовало богатство маште и љепоте умјетничког надахнућа кучких жена и дјевојака. Испод зубуна је ношена бијела сукнена хаљина, такозвана цупелета, која је такође украшавана везом и свитним апликацијама, нарочито по прсима, скутовима и дуж рукава. Један од љепших и најтипичнијих женских хаљетака, који се најдуже задржао у употреби, је прегљача која је такође украшавана свитним апликацијама, везом и разнобојним кићанкама. Осим прегљаче ношени су богато изаткани ирами, чија је функција била више декоративна. Овај хаљетак се до скоро сачувао у албанској женској ношњи. Љепотом су се истицале и чарапе удатих жена, које су због тога једнако биле украс колико и потреба. Дјевојачке чарапе су биле без украса, до пола бијеле а од пола црне.

Женски покривачи за главу су се мијењали према старосном добу особе која их је носила. Црногорске дјевојке су спуштале косу низ леђа, а на глави су носиле мале купасте капе од бијелог сукна. Касније су уплијетале косу и омотавале око главе, а облик капе је остао исти до 70-тих година када су и дјевојке у Кучима прихватиле добро познату црногорску капу. Старије дјевојке су носиле плитку извезену капу, а косу су расплетену пуштале низ прси. За разлику од дјевојака, невјесте су, у првој години брака,

имале високе шиљесте капе од срме, зване „ћук”, украшене новцем и шљокицама, преко којих је, по потреби пребачана црвена струка. Косу су украшавале разнобојном свилом и металним новчићима и у витицама је падала низ прси. Послије прве године брака невјеста је скидала капу и струку, а главу је омотавала бијелом или црном марамом, преко које се повезивала црвена или црна крпа, тзв. повезач, који се од свих старих покривала за главу одржао и у првим деценијама XX вијека. Послије ослободилачких ратова уплијетање косе и спуштање низ прси брзо се изобичајило, па Дучић пише да се тридесетих година XX вијека могла видјети само још по нека старица која је на тај начин косу чешљала. Старије жене су се опасивале широким кожним појасом, украшеним црвенкастим јакицима, такозваним јакичарем. Ова врста појаса је била позната и у Старој Црној Гори и Брдима, а постоје подаци да је половином XIX вијека израживан на Ријеци Црнојевића. Као и све Црногорке, и жене у Кучима се нијесу много китила, а од накита је, осим појаса, био познат и ђердан.

Као што је речено, од ослободилачких ратова седамдесетих година XIX вијека у Кучима су преовладала два основна типа црногорске ношње – свечана или свитна и сукнена ношња. Број, крој и назив хаљетака код обије ношње је скоро исти, само је разлика у материјалу од које је израђивана и начину украшавања. Сукнена ношња, једноставно украшавана дискретним тамним апликацијама и скромним везом, потпуно је задовољавала и практичну потребу и естетски доживљај. Свечану или свитну ношњу, позлаћеном срмом украшену, без обзира на материјалне могућности, имала је већина Црногораца у Кучима. Разиграним кројем и богатством веза истичу се мушка душанка и долама, а смиреном елеганцијом и љепотом естетског изражавања женски корет и јакета. Изванредан ансамбл свечане мушке и женске ношње, веома интензивних и смјелих комбинација боја, потпуно се удопуњује мушким токама и женским ћемером, скоро јединим црногорским накитом. Речено је да је у свакој прилици саставни дио мушке ношње било и оружје.

Потребно је истаћи да је албанска ношња била много мање подложна промјенама од црногорске ношње. Преломни период ослободилачких ратова није утицао на неке радикалније промјене у начину одијевања Албанаца у Кучима. Један од најкарактеристичнијих елемената албанског мушког одијевања у прошлости, па и до скоро, јесте повезивање главе, ушију и подбрата великом бијелом или шареном крпом коју зову руба. Такође су носили, и још увијек се могу видјети, бијеле пустене капе. Читаво одијело је било од бијелог сукна, црним гајтанима украшеног, осим ђурдинке – кратког јелека од црног сукна, украшеног дугим црним ресама.

Међу најкарактеристичније и веома старе хаљетке албанске женске ношње спада сукнена цублета, која због карактеристичног кроја и ткања има звонасти облик тешког пада. Може бити црне боје или у врло ефектној црно-бијелој комбинацији, а украшавана је разнобојним перлама, сти-

лизованим везеним мотивима и кожним апликацијама. Преко цублете ношена је цока – кратки хаљетак од бијелог или црног сукна, украшен везом и дугим црним ресама. Као и код Црногорки и њихов карактеристични хаљетак је била прегача или прегљача, украшена унакрсним пругама. Албанске жене, обје вјероисповијести, носиле су широке и врло плитке капе, на чијем су тепелику католкиње везле звијезду, а муслиманке мјесец.

Брзи развој индустрије, нарочито од половине XX вијека, био је од огромног значаја за промјене у култури живљења становништва Куча. Развојем текстилне индустрије домаћа радиност скоро потпуно замире и уступа мјесто производима савремене моде. Као битан елемент националног обиљежја црногорска мушка капа је најдуже одолијевала модним искушењима, па се и данас често види, нарочито код старијих људи. Мушку народну ношњу замијенили су производи текстилне индустрије или производи домаће израде урађени по узору на фабричке. Због кршевитог терена још увијек су у употреби такозвани „турски опанци”, који су, за разлику од старијих опуташа, направљени од тврде коже и гуме. Један од најархаичнијих одјевних предмета, који се још може видјети код појединих старијих људи, јесте гуњ направљен од јагњеће коже, са крзном окренутим до тијела, без рукава и дугачак до кољена.

За разлику од мушке ношње, које је скоро потпуно нестала, женска ношња се још може видјети, мада ријетко, и то у функцији вјенчане хаљине, или приликом неке друге пригодне церемоније. Од женске ношње у свакодневной употреби, могу се видјети, мада ријетко, на старијим женама, кошуље са ошвицама, крпе ресаче а понекад и велови. Честа је појава да се старе жене у ношњи сахрањују, па чак и ако је за живота нијесу имале под старе дане би је куповала за укоп. Млађе жене и дјевојке носе модернију одјећу коју понекад украшавају старим везом, нпр. ошвицама. Што се тиче дјечијег облачења оно је потпуно савремено, мада су се до прије тридесетак година могли видјети и дјечији одјевни предмети направљени од домаћег сукна финије израде.

Албанци у Кучима су задржали више архаичних елемената у одијевању од Црногораца. Неријетки су старији мушкарци који омотавају главу шалом, тзв. крмезом, обично црвене боје са жутиим шарама. За разлику од старијег омотавања које је било широко и покривало скоро читаву главу, сада је омотавају само преко чела и везују позади. Може се видјети да се преко ове карактеристичне крпе носи капа савременог кроја. Такође се још увијек носе и калотасте капе од бијеле пустине. Према томе колико се носи, може се закључити да је један од најомиљенијих мушких савремених одјевних предмета пуловер без рукава, који се носи у свако доба године.

У албанском женском одијевању сачувано је највише архаичних елеманата. У свечаним приликама још се могу видјети жене у цублетама и са обавезним бијелим или црним марамима на глави. Жене и сада подшишавају косу изнад чела, или је плету у плетенице које се, спуштене низ леђа,

виде испод крпе. Иако су и оне прихватиле савремене одјевне предмете, увијек су препознатљиве јер се њихова свакодневна одјећа састоји од широке сукње сашивене од црног платна, испод које се обавезно носи под-сукња, и блузе од најлона, најчешће бијеле боје. Католкиње су се увијек пуно китиле, па тако и данас. Накит је најчешће од америчког злата, нарочито последњих деценија када се све масовније иде у Америку на рад, или је бижутерија, пак, купљена на пијаци.

Претходна разматрања указују да одијевање у Кучима има доста специфичности, како у погледу међусобних утицаја и прожимања унутар самог племена, тако и на плану динамике промјена и апсорбовања производа индустријске цивилизације. Штовише, неке особености овога краја могле би имати ширу примјену у будућим иновацијама моде и одијевања.

